

FIA – förutsättningar inför arbete

Manual till bedömningsmetoden

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Korrigerad: s17 FIA-sammanställningarna, januari 2018

ISBN	978-91-7555-426-6
Artikelnummer	2017-7-1
Publicerad	www.socialstyrelsen.se , november 2017

Förord

I Socialstyrelsens arbete ingår att främja utvecklingen av metoder och arbetsformer i socialt arbete. Som ett led i det arbetet har bedömningsmetoden ”FIA – förutsättningar inför arbete” utvecklats. Utvecklingen av FIA svarar mot ett behov hos professionen. Ett flertal kartläggningar har påvisat att socialtjänstverksamheter som arbetar med ekonomiskt bistånd i stor utsträckning saknar metoder.

FIA ger klienten möjlighet att berätta om sin situation, vilket ökar möjligheterna att erbjuda klienten individuellt utformade stöd- och hjälpinsatser. Det kan öka i sin tur öka möjligheterna att insatserna verkligen blir till nytta för klienten. Genom att använda en standardiserad bedömningsmetod som en del i utredningsarbetet minskar risken för att stereotypa föreställningar påverkar vad som uppmärksammas. Syftet med FIA är att ge arbetslösa biståndsmottagare likvärdiga möjligheter att beskriva sina förutsättningar och sina behov av stöd i relation till arbete.

Socialstyrelsen vill tacka de kommuner/stadsdelsnämnder och verksamheter som deltagit i utvecklingsarbetet med FIA-intervjun. Ett tack riktas också till de kommuner som efterfrågade FIA under införandeåret och därmed bidrog i uppföljningen av FIA i ordinarie verksamhet.

Jenny Nybom har varit projektledare. Värdefulla synpunkter under revideringen av manualen har lämnats av Siv Nyström samt flera medarbetare på enheten för kunskapsutveckling, avdelningen för Kunskapsstyrning Socialtjänst. Ett tack riktas också till Synnöve Ljunggren och Rose-Mari Nylander på Socialstyrelsen för språkgranskning.

Nils Stenström
Enheten för kunskapsutveckling, Socialstyrelsen

Innehåll

Förord	3
Inledning.....	7
Framtagningen av FIA	8
Prövning av FIA i praktiken	8
Kontext och kunskap kring arbetet med biståndsmottagare	10
Försörjningshinder i målgruppen	10
Biståndshandläggare efterfrågar stöd.....	11
Skäl för att använda en standardiserad bedömningsmetod i förändringsarbetet	12
Nyttan och utmaningar med FIA i praktiken.....	13
Beskrivning av FIA	15
Den sociala livssituationen.....	15
Mål och arbete.....	16
Arbetsmarknadsinsatser och krav	16
FIA-bedömningen	16
FIA-sammanställningarna	17
Genomförandeplan i FIA.....	17
Begrepp och definitioner i FIA	17
Råd inför användningen av FIA.....	19
Bli förtrogen med FIA-intervjun.....	19
Fråga om klienten vill bli intervjuad	19
Vid intervjutillfället.....	20
Under intervjun.....	20
Råd inför implementering av FIA i verksamheten	23
Organisatoriska förutsättningar för att införa ett nytt arbetssätt.....	23
Viktiga frågor före införandet av FIA	23
Olika sätt att införa FIA	24
Etiska aspekter	24
Bilaga 1. Socialtjänstens bedömningar och standardiserade bedömningsmetoder.....	27
Referenser	29

Inledning

”FIA – förutsättningar inför arbete” är en standardiserad bedömningsmetod¹ avsedd att användas i förändringsarbete med biståndsmottagare. Bedömningsmetoden är tänkt att utgöra ett stöd i såväl enskilda ärenden som verksamhetsutveckling i verksamheter som arbetar med ekonomiskt bistånd. Det är valfritt för verksamheter att använda FIA.

Syftet med FIA är att ge en samlad bild av en persons förutsättningar och behov av stöd inför arbete. Vidare att möjliggöra en individuell anpassning av krav och insatser samt involvera klienten i förändringsarbetet.

Målgruppen för FIA är arbetslösa biståndsmottagare med oklara hinder, som varit aktuella för försörjningsstöd i cirka fem månader eller mer. Forskning tyder på att sannolikheten för att försörjningsstödet blir långvarigt ökar efter cirka sex månaders behov av försörjningsstöd. Det kan därför vara relevant att skapa sig en bild av en klients förutsättningar för arbete innan sex månader har passerat. Detsamma gäller naturligtvis för klienter som haft ett biståndsbehov en längre period.

FIA-intervjun är ett underlag i pappersform och intervjun sker i ett personligt samtal mellan handläggaren och klienten. Intervjun går bland annat igenom ett antal livsområden och tar upp förhållanden som kan utgöra hinder för att uppnå en förändring av försörjningssituationen.

Termen *problem* används i FIA som samlingsnamn för situation/förhållande/tillstånd/omständighet som potentiellt innebär ett behov av stöd eller kräver hänsyn vid utformning av insatser som kan kopplas till långvarigt biståndsmottagande enligt forskning och beprövad erfarenhet. FIA-intervjun består av tre huvudsakliga avsnitt: 1) Klientens sociala livssituation, 2) Klientens mål och situation beträffande arbete samt 3) Klientens uppfattning om arbetsmarknadsinsatser och krav. Därutöver finns stöd för sammanställning och bedömning av det som framkommit i intervjun.

I manualen beskrivs kortfattat hur FIA utvecklats och prövats. Därefter presenteras några aspekter av den kontext som utgör bakgrund och motiv till framtagningen av FIA. Därpå presenteras själva FIA-intervjun, följt av råd till den som ska använda FIA och råd till verksamheter inför att börja använda FIA.

FIA-intervjun laddas ned från Socialstyrelsens hemsida i anslutning till manualen för FIA.

¹ En standardiserad bedömningsmetod definieras i detta sammanhang som ett dokument som består av ett vetenskapligt prövat bedömningsinstrument samt en manual som beskriver prövningen av instrumentet och ger stöd i användningen av bedömningsmetoden. Se vidare bilaga 1.

Framtagningen av FIA

Utvecklingen av FIA har bedrivits i flera steg. Först gjordes en sammanställning av forskning om försörjningshinder, därefter utformades instrumentet och slutligen prövades det. I projektets början skapades en referensgrupp av forskare, verksamma praktiker och experter inom myndigheten. Gruppen var aktiv under en inledande fas kring val av livsområden, utformning av frågor och etiska aspekter på att använda en standardiserad bedömningsmetod inom ekonomiskt bistånd.

FIA-intervjuns innehåll och utformning har seminariebehandlats i grupper med sammanlagt 120 verksamma praktiker innan den slutliga versionen började prövas i praktiken.

En utgångspunkt i utvecklingen var att tidigare vetenskapligt prövade frågor och mätinstrument skulle användas inom FIA:s olika livsområden om det var möjligt. Databassökningar visade att det fanns testade (screening-)skalor för många av de livsområden som var inkluderade i FIA. I det första utkastet av FIA bestod frågorna inom varje livsområde av screeningskalor som visat på god vetenskaplig kvalitet. Instrumentet blev då så omfattande att både referensgrupp och praktiker bedömde det som för långt och krävande för handläggarna att hantera. Därför skapades ett nytt utkast med några korta frågor inom varje livsområde. Sökningar efter bedömningsmetoder om arbetsförmåga visade att befintliga, prövade och relevanta instrument ofta hade en alltför specifik arbetsterapeutisk inriktning för att passa FIA:s syften. Gruppen beslöt då att själv utforma en intervjudel om klientens mål och erfarenheter av arbete och arbetssökande.

Prövning av FIA i praktiken

Prövningen av FIA påbörjades 2011 och resultaten av denna ligger till grund för en del av innehållet i manualen. En inledande pilotstudie visade att klienterna uppskattade intervjun och det gjorde även handläggarna som noterade att ny och viktig information kom fram genom intervjun.

I nästa steg genomfördes en prövning av FIA-intervjuns validitet och genomförbarhet. FIA-intervjun syftar till att brett identifiera hinder och förutsättningar för att klienten ska kunna komma i arbete, inte att ställa diagnos eller mäta exempelvis arbetsförmåga specifikt. I studien deltog cirka 20 kommuner och stadsdelar. Upplägget innebar att handläggare genomförde FIA-intervjuer inom ramen för sitt ordinarie arbete och att handläggare och klient efter varje intervju fyllde i ett frågeformulär om hur de uppfattat intervjun.

Inom ramen för prövningen har över 200 FIA-intervjuer genomförts. Av dessa har cirka 60 procent gjorts med kvinnor och 40 procent med män. Majoriteten av klienterna som intervjuats hade varit aktuella för ekonomiskt bistånd i mer än två år.

I ett sista steg gjordes en uppföljning efter att samtliga landets kommuner erbjudits att ta del av FIA-materialet och använda det efter behov under ett

prövoår. Sammanlagt 200 handläggare i 96 kommuner och stadsdelar besvarade därefter en uppföljningsenkät om huruvida de hade använt FIA och hur detta hade fungerat. 129 handläggare (61 procent av dem som svarat) uppgav att de använt FIA i arbetet med klienter. Strax över 560 FIA-intervjuer genomfördes under införandeåret. Resultaten från prövning och uppföljning är integrerade i manualen och kommer att publiceras i detalj i en vetenskaplig publikation.

Kontext och kunskap kring arbetet med biståndsmottagare

Samhälleliga förändringar har medfört nya utmaningar i socialtjänstens arbete med biståndsmottagare och därmed ett behov av professionellt stöd. Socialstyrelsens utveckling av FIA startade efter initiativ från praktiker verkssamma inom ekonomiskt bistånd.

Den höga arbetslösheten under 90-talskrisen medförde att det blev många fler arbetssökande på arbetsmarknaden och förändringar i socialförsäkrings-systemen (med bland annat höjda trösklar till a-kassan). Nya grupper hänvisades till ekonomiskt bistånd. Invandrare och ungdomar blev överrepresenterade bland långvariga biståndsmottagare vid sidan av ”traditionella” grupper som ensamstående kvinnor med barn och sjuka utan sjukförsäkring [1-3]. Trots att konjunkturläget senare förbättrades var det fortsatt svårt för arbetslösa biståndsmottagare att komma in på arbetsmarknaden. Kraven på arbetskraftens kvalifikationer har ökat och utbudet av okvalificerade arbeten har minskat [4-6]. De grupper av biståndsmottagare som generellt sett har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden är ensamstående män, ensamstående kvinnor med barn, vissa invandragrupper och ungdomar [1, 7-10].

Enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, omfattar kommunens arbete med ekonomiskt bistånd två uppgifter. Den ena är att garantera invånarna en skälig levnadsnivå genom att pröva den enskildes rätt till bistånd. Den andra uppgiften är att ge bistånd till insatser som stärker den enskilde och hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv, vilket innebär ett *förändringsinriktat* arbete. Arbetsmarknadens allt högre kompetenskrav (på arbetskraften) och det faktum att målgruppen är heterogen med skilda förutsättningar, är förhållanden som fordrar ett kvalificerat förändringsarbete inom ekonomiskt bistånd.

Det varierar i kommunerna huruvida arbetsförmedlingen, kommunen eller båda aktörerna anordnar arbetsmarknadsinsatser till arbetslösa biståndsmottagare [11]. Arbetsförmedlingen är i regel formellt ansvarig för att ge insatser till personer som är inskrivna på arbetsförmedlingen, oavsett försörjningsform. Socialtjänstlagen ger dock kommunen möjlighet att ställa krav på biståndsmottagare att delta i insatser som anvisas efter samråd med arbetsförmedlingen.

Försörjningshinder i målgruppen

I arbetet med att hjälpa biståndsmottagare in på arbetsmarknaden är det viktigt att ta reda på hur personens förutsättningar ser ut. En generell bild av gruppens utgångsläge får vi genom forskningen, som visar att biståndsmottagare ofta saknar de resurser som efterfrågas på arbetsmarknaden, såsom utbildning, arbetserfarenhet och goda kunskaper i svenska. Enligt registeruppföljningar är långvarigt biståndsmottagande särskilt kopplat till låg utbildning samt fysisk och psykisk ohälsa [2, 12-17]. Socialarbetare framhåller att psykosociala problem är relativt vanliga bland bidragstagarna [18, 19] och att

problem knutna till familjen är en vanlig orsak till biståndsbehov bland kvinnor, och då särskilt bland ensamstående mödrar [20]. Registerstudier tyder på att utsatthet för våld i nära relationer är överrepresenterat bland biståndsmottagare. Estrada & Nilsson [21] visar att 28 procent av ensamstående mödrar som mottagit ekonomiskt bistånd (under det senaste året) varit utsatta för våld eller hot. Nära 20 procent har varit utsatta vid upprepade tillfällen. Bland ensamstående mödrar med *flera* välfärdsproblem såsom svag hälsa, arbetslöshet, låg utbildning och ekonomiskt bistånd, var cirka 30 procent utsatta för våld vid upprepade tillfällen. Motsvarande siffra var 3 procent bland ensamstående mödrar utan välfärdsproblem. Tidigare klientstudier, där klienter själva beskriver sin situation, tyder på att skulder, missbruk (särskilt i kombination med psykisk ohälsa) samt den enskildes upplevelse av sin arbetsförmåga kan utgöra försörjningshinder [18, 22].

De livsområden som ingår i FIA:s del om den sociala livssituationen motsvarar de problem som enligt forskning och praktiskt verksamma är kopplade till långvarigt biståndsmottagande. Livsområden såsom fysisk och psykisk ohälsa, missbruk och utsatthet för våld i nära relation och utsatthet för andra brott har stöd i forskning om vilka problem som är överrepresenterade bland långvariga biståndsmottagare. Livsområden som boende, socialt nätverk, situationen hemma, skulder, rättslig situation samt närståendes situation har inkluderats på basis av erfarenheter hos de praktiker som deltagit i utvecklingsarbetet.

I prövningen av FIA bekräftades relevansen i de livsområden som identifierats i forskning och praktik. Cirka hälften av klienterna som blev intervjuade med FIA under prövningen uppgav att de hade fysisk och psykisk ohälsa och lika många att de varit våldsutsatta någon gång i livet. För vart och ett av områdena funktionsnedsättning med eller utan diagnos, inblandning i en rättslig situation, ansvar för närstående med egen problematik och svårigheter i hemsituationen, uppgav omkring en tredjedel att de hade problem.

Kvinnor uppgav något oftare än män fysisk och psykisk ohälsa och upplevde oftare ansvar för närstående. Män var något oftare än kvinnor inblandade i en rättslig situation. Vad gäller våldsutsatthet var det vanligare att kvinnorna utsatts av en närstående medan män oftare hade utsatts av exempelvis klasskamrater, polis eller okända.

Biståndshandläggare efterfrågar stöd

Utvecklingen ställer krav på socialtjänstens arbete med långvariga biståndsmottagare. Samtidigt är det professionella utgångsläget i dessa verksamheter långt ifrån idealiskt. Socialtjänstverksamheter som arbetar med ekonomiskt bistånd karaktäriseras generellt sett av låg professionaliseringsgrad jämfört med övriga IFO-verksamheter [23]. Avsaknaden av metoder i allmänhet inom ekonomiskt bistånd bekräftas i ett flertal kartläggningar [15, 24]. Det utgör troligen en av förklaringarna till att verksamma praktiker, under den senare delen av 2010-talet, återkommande har uppmärksammat Socialstyrelsen på behovet av metoder för bedömning av biståndsmottagares situation och

behov. En mängd utvecklingsarbeten har pågått i landet. I fyra stadsdelsförvaltningar i Stockholms stad² hade Addiction Severity Index (ASI), en bedömningsmetod för behandlingsarbete med personer med missbruksrelaterade problem, prövats i kombination med motiverande samtal (MI) i utredningar av klienter med långvarigt biståndsbehov under 2005 och 2006. Försöket visade att strukturerade intervjuer bidrog till bättre och bredare underlag i utredningarna och till mer enhetliga bedömningar. Både handläggare och klienter var övervägande positiva. Liknande resultat visade användning av bedömningsverktyget DUR (Dokumentation Utveckling Resultat) i Göteborgs stad. I Stockholm utvecklades Instrument X, ett stöd för att i ett tidigt skede bedöma biståndsmottagares avstånd till arbetsmarknaden, av ett flertal kommuner i samverkan [25].

Gemensamt för dessa tidiga utvecklingsarbeten var erfarenheten att omständigheter, som man inte tidigare känt till om klienten och som kunde bidra med förklaringar till varför klienten inte kommit ut i arbete, upptäcktes i och med att man systematiskt gick igenom klientens situation. En annan erfarenhet var att andra verksamheter, exempelvis missbruksenheter, tog handläggarnas ”remitteringar” av biståndsmottagare på större allvar när klienternas situation och behov beskrivits överskådligt och strukturerat.

Skäl för att använda en standardiserad bedömningsmetod i förändringsarbetet

Enligt 4 kap. 4 § SoL ska de insatser som erbjuds (däribland de som är förändringsinriktade) utformas med skäligen hänsyn till den enskildes önskemål och förutsättningar. FIA ger klienten möjlighet att berätta om sin situation, vilket ökar möjligheterna att ge klienten individuellt utformade stöd- och hjälpinsatser.

Möjligheten att ta individuella hänsyn är viktig eftersom socialtjänsten kan ställa krav på biståndsmottagare att delta i anvisade aktiviteter. Det kan potentiellt få konsekvenser för individens akuta försörjningsmöjligheter, till exempel om individen har svårt att leva upp till kraven på grund av omständigheter som inte framkommit till socialtjänsten. Att det ställs krav på att delta i insatser är inte ett problem i sig då majoriteten av biståndsmottagare vill arbeta och vill ha mycket stöd för att komma i arbete [26-28]. Forskning tyder dock på att de arbetsmarknadsinsatser som biståndsmottagare erbjuds långt ifrån alltid ökar deras chanser till arbete [29]. Vidare tyder studier på att själva kravställandet i sig kan ha både positiva och negativa effekter, beroende dels på hur långt ifrån arbetsmarknaden individen står, dels på vilken sorts insats som kravet kombineras med [30, 31]. Det betyder att det är viktigt att anpassa aktiveringsinsatser och krav till den enskildes situation.

Om individuell hänsyn baseras på utredningar och bedömningar som inte till någon del är standardiserade, riskerar stereotypa föreställningar om olika klientgrupper att påverka vad som uppmärksammas. Inom ekonomiskt bistånd tyder forskning på att bedömningar av klientens situation och fördelning av insatser följer könsstereotypa mönster. För män står arbete och arbetsmotivation i fokus. För biståndsmottagande kvinnor står familjesituatio-

² Hässelby, Kista, Kungsholmen och Rinkeby.

nen i fokus medan inriktningen på arbete är mindre tydlig [32, 33]. Syftet med en bedömningsmetod som FIA är att ge arbetslösa biståndsmottagare likvärdiga möjligheter att beskriva sina förutsättningar och sina behov av stöd i relation till arbete.

Den heterogena sammansättningen av biståndsmottagare innebär att variationen i försörjningshinder och förutsättningar är stor. Ett strukturerat stöd i bedömningen av den enskildes förutsättningar kan bidra till att klargöra vilka slags insatser som är relevanta för den enskilde, något som i sin tur kan underlätta samarbetet mellan socialtjänsten och arbetsförmedlingen kring målgruppen. På aggregerad nivå kan samma uppgifter ge viktig information om målgruppen i stort och om relevansen i de insatser som klienterna erbjuds.

Nytta och utmaningar med FIA i praktiken

Prövningen och uppföljningen av FIA visade att användningen hade flera följder som kan förväntas av en strukturerad bedömningsmetod såsom att

- ny information kom fram i ärendet
- förståelsen för klientens situation fördjupades
- ett bra underlag för planering, dokumentation och remittering skapades
- det blev ett ökat fokus på planering och förändring
- det blev tydligt vilka insatser som saknades för målgruppen.

Det framkom också utmaningar med att använda FIA i praktiken. Handläggarna nämnde bland annat att:

- Det kan ibland vara svårt att förklara för klienten varför man ställer så många frågor, eftersom de inte har med rätten till bistånd att göra.
- Det kan finnas en rädsla hos klienten för att avslöja omständigheter som han/hon tror kan påverka rätten till bistånd.
- Det upplevs som ett dilemma att eventuellt kunna identifiera stödbehov som verksamheten kanske inte kan erbjuda adekvata insatser för.

I uppföljningen tillfrågades handläggare om FIA fungerat bra eller mindre bra för olika klienter och klientgrupper. Bland de grupper för vilka FIA fungerat väl nämndes kvinnor, personer som behärskar svenska språket bra, personer med viss arbetslivserfarenhet och personer som har oklara försörjningshinder som behöver identifieras. Exempel på grupper för vilka FIA fungerat mindre bra var personer med kommunikations- och koncentrationssvårigheter, personer som står långt ifrån arbetsmarknaden, personer som inte lätt pratar om sin situation och öppnar sig eller som förnekar/har dålig insikt om sin problematik.

Till nytta även vid uppföljning av klientarbetet

Användning av FIA ger lokal kunskap om förutsättningar och behov i målgruppen för FIA. Om kunskap från FIA dokumenteras på individnivå, som en del av en systematisk uppföljning av klientarbetet, ökar det möjligheterna att granska och värdera inriktning och tillämpning av de insatser som verksamheten erbjuder sina klienter. Systematisk uppföljning är en viktig del i socialtjänstens kvalitetsarbete och utvecklingen av en evidensbaserad praktik.

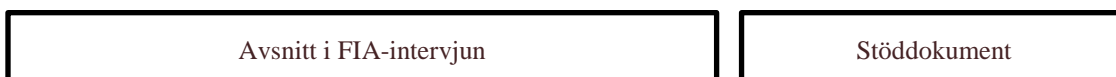
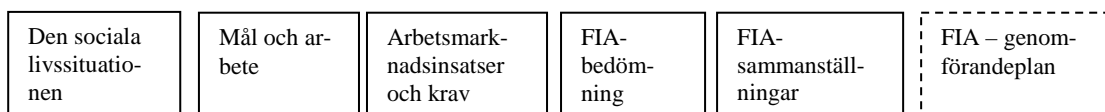
Socialstyrelsen har utvecklat ett flertal verktyg för systematisk uppföljning, så kallade SU-verktyg. Verktygen består i korthet av en programvara, SUREG, som möjliggör registrering av uppgifter och sammanställning av uppgifter på grupp-nivå. Registreringen sker i ett formulär som läses med SUREG och som innehåller en mängd valbara uppgifter.

SU-verktygen är ett försök att erbjuda socialtjänsten att på ett kostnadseffektivt sätt förbättra sin kompetens i att registrera, sammanställa och analysera systematiskt insamlad information om det arbete som genomförs i verksamheten. En förhoppning är att SU-verktyg ska ge verksamheter en ökad kompetens i systematisk uppföljning och i att ställa krav på befintliga dokumentationssystem.

SUE (Systematisk uppföljning – ekonomiskt bistånd) är ett verktyg som är särskilt utvecklat för att underlätta uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring i kommunala verksamheter som arbetar med biståndsmottagare. I SUE kan resultatet av en FIA-intervju registreras tillsammans med andra uppgifter om klientens bakgrund, mål och insatser. Mer information finns på socialstyrelsen.se samt kunskapsguiden.se från februari 2018.

Beskrivning av FIA

FIA-intervjun består av en introduktionssida, tre avsnitt med olika inriktning (Social livssituation, Mål och arbete, Arbetsmarknadsinsatser och krav), FIA-bedömning och två sammanställningar (Social livssituation respektive Mål och arbete). Tillsammans utgör FIA-manualen och FIA-intervjun bedömningsmetoden FIA. En mall för genomförandeplan finns för de verksamheter som inte redan har en sådan.

Den sociala livssituationen

Avsnittet om den sociala livssituationen syftar till att synliggöra stödbehov hos olika grupper av biståndsmottagare. Avsnittet är omfattande eftersom målgruppen är heterogen med varierande förutsättningar. De inkluderade livsområdena finns med för att inte riskera att vissa gruppers behov av stöd inom något av dessa områden förbises. Den sociala livssituationen omfattar 13 livsområden:

- Boende
- Situationen hemma
- Socialt nätverk
- Kroppslig hälsa
- Psykisk hälsa
- Funktionsnedsättning
- Levnadsvanor och beteenden³
- Skulder
- Våld i nära relation
- Utsatthet för brott
- Rättslig situation
- Närståendes situation
- Barnens situation (till föräldrar).

Varje livsområde inleds med en grundfråga om klientens situation på det aktuella livsområdet. Om klientens svar indikerar att det inte föreligger något problem går man vidare till nästa livsområde. Om svaret däremot *inte* utelöser att problemet kan innebära stödbehov, går man vidare till följdfrågorna

³ Livsområdet benämndes "beroendefrågor" i prövningen och i uppföljningen av FIA. Socialstyrelsens experter på ANDT-området har argumenterat emot att den medicinskt orienterade termen "beroende" ska benämna livsområdet i en intervju som är avsedd för användning inom socialtjänsten. Benämningen har därför ändrats till "levnadsvanor och beteenden" efter prövningen.

inom det aktuella livsområdet. Ifråga om kroppslig hälsa innebär till exempel svarsalternativen *utmärkt*, *mycket god* och *god* hälsa att man hoppar vidare till nästa livsområde medan *någorlunda* och *dålig* hälsa innebär att man pratar vidare om hälsan. Validiteten i frågorna har främst bedömts genom fördelningen av klienter som uppgett att de har problem inom ett område. Vidare studier bör undersöka fler aspekter av validitet samt reliabilitet.

Genom följdfrågorna får klienten ange hur han/hon upplever omfattningen av det aktuella problemet på en skala med fem skalsteg. Vidare får klienten ange om situationen utgör ett hinder för att få eller behålla ett arbete på en likadan skala. Utgångspunkten för dessa frågor är att ett ”problem” av till synes samma omfattning upplevs olika av olika personer och därför utgör ett hinder i olika stor utsträckning för olika personer. Därefter ställs en fråga om kontakter rörande det aktuella problemet. Sist inbjuds klienten att lägga till information om det aktuella livsområdet.

I FIA-sammanställningen förs de livsområden in som klienten själv uppfattar som problem eller hinder i måttlig, stor eller mycket stor utsträckning.

Mål och arbete

Mål och arbete innehåller bland annat frågor om mål, tidigare arbetserfarenheter och upplevd förmåga när det gäller arbetssökande. Det finns också frågor om egenskaper som klienten tror sig ha nytta av i arbetslivet.

I prövningen av FIA framkom att endast en femtedel av de intervjuade klienterna hade en klar bild av hur de vill att deras framtid ska se ut. Omkring en tredjedel tyckte att samtliga inslag i arbetssökandet är svåra. Klienterna hade olika uppfattningar om vilken slags arbetsmarknadsinsatser som skulle gagna dem. De flesta uppgav arbetspraktik (64 procent) och utbildning (52 procent). Omkring en femtedel uppgav utredning och träning (kallades jobbträning under prövningen) respektive sociala aktiviteter. Generellt sett tyckte klienterna att socialtjänstens krav på dem var rimliga. Kvinnor ansåg något oftare än män att kraven var för höga. Handläggarna uppgav oftare för kvinnor att de krav som ställdes behövde anpassas till den individuella situationen.

Arbetsmarknadsinsatser och krav

Ett eget avsnitt behandlar de två olika element – arbetsmarknadsinsatser och krav – som i regel används när socialtjänsten avser att hjälpa klienter in på arbetsmarknaden. Befintlig forskning tyder på att krav fungerar olika väl för olika grupper och att innehållet i insatser, i kombination med krav, kan vara antingen gynnsamt eller ogynnsamt. Detta avsnitt syftar till att lyfta frågan om krav och insatser för att planeringen i ett ärende ska bli så meningsfull och ändamålsenlig som möjligt.

FIA-bedömningen

I FIA-bedömningen gör handläggaren en samlad bedömning av klientens förutsättningar inför arbete och krav. Bedömningen av klienternas förutsätt-

ningar inför arbete skiljer ut grupper med olika förutsättningar och stödbehov. I prövningen av FIA bedömdes cirka en tredjedel av de intervjuade vara utan stödbehov i relation till arbete och den sociala situationen. 23 procent hade stödbehov när det gällde den sociala situationen men inte gällande arbete och 17 procent hade stödbehov gällande arbete men inte i den sociala situationen. Cirka en tredjedel bedömdes ha stödbehov både när det gällde arbete och social situation.

Många handläggare upplevde ett stort värde i att klargöra klientens behov enligt FIA-bedömningen.

FIA-sammanställningarna

FIA-sammanställningarna är ett underlag som kan användas för att summera och klarlägga klientens stödbehov inför planering av insatser och mål. Sammanställningarna har syftet att ge överskådlighet och underlätta återkopplingen av resultatet från FIA-intervjun till klienten. Med utgångspunkt från resultatet bedömer handläggare och biståndsmottagare tillsammans inom vilket område klienten behöver stöd. I sammanställningen om den sociala livssituationen kan klienten rangordna stödbehov inom olika livsområden för att val och utformning av insatser i så stor utsträckning som möjligt ska utgå från klientens prioriteringar. Många handläggare uppgav i uppföljningen att de hade stor nytta av FIA-sammanställningarna i arbetet med klienterna.

Genomförandeplan i FIA

I FIA finns en genomförandeplan till stöd för att formulera mål och delmål, inklusive tidpunkter för avstämning, och eventuella insatser utifrån de behov som framkommit i intervjun. I planen finns det möjlighet att specificera såväl klientens som socialtjänstens åtaganden. Genomförandeplanen som finns i formuläret är ett förslag på hur en sådan kan se ut och vilka delar som den kan innehålla. Om verksamheten redan har andra mallar för genomförande- eller handlingsplan, eller inte vill ha en mall för detta, finns det ingen anledning att använda den plan som finns i FIA.

Begrepp och definitioner i FIA

I intervjun förekommer flera begrepp som inte är tydligt definierade, till exempel *funktionsnedsättning* och *sociala nätverk*. I såväl den vetenskapliga prövningen som i uppföljningen av införandeåret frågade handläggarna efter en tydligare definition av begreppen.

Orsaken till att begreppen inte är definierade är att FIA varken syftar till att diagnosticera eller till att ta reda på om klienten har en funktionsnedsättning, och inte heller till att fastslå en exakt omfattning av klientens sociala nätverk. FIA syftar till att ta reda på om klienten själv upplever att det inom de olika livsområdena finns hinder eller något som han eller hon behöver hjälp med. När det exempelvis gäller frågan om socialt nätverk kan det komma upp sådant som man spontant inte tänker på i första hand, till exempel kontakt med kriminella nätverk eller delaktighet i en hederskultur. Såd-

ana faktorer kan påverka möjligheten att komma i arbete. Om man exakt definierar vad klienten ska ha i åtanke i sitt svar om sociala nätverk riskerar man att utesluta förhållanden som är relevanta beträffande förutsättningar för arbete.

Råd inför användningen av FIA

Bli förtrogen med FIA-intervjun

Innan du som användare börjar göra intervjuer med FIA är det viktigt att du gör dig förtrogen med alla frågor i intervjun, genomförandeplanerna och sammanställningarna. Det bästa är troligtvis att du både studerar dokumenten på egen hand och gemensamt med kollegor så att ni verksamheten. Erfarenheter visar att det är svårt att genomföra en strukturerad intervju på ett tillfredställande sätt om man inte känner till formuläret i förväg.

Försök att ställa frågorna på ett naturligt sätt. Pröva gärna att genomföra intervjun tillsammans med kollegor så att varken frågeformuleringarna, begreppen eller svarsalternativen kommer som en överraskning. Som intervjuare kommer du att behöva förklara och omformulera frågorna så att klienten förstår dem.

Fråga om klienten vill bli intervjuad

Innan du frågar klienten om han eller hon vill delta i en FIA-intervju behöver du bedöma om klienten tillhör den avsedda målgruppen för FIA. Målgruppen är personer som är arbetssökande biståndsmottagare med oklara försörjningshinder och som varit aktuella för försörjningsstöd i fem månader eller mer.

Fråga klienten om han eller hon vill göra en FIA-intervju. När du frågar är det viktigt att tydligt förklara varför du vill göra intervjun, vad den ska bidra till och vad som kommer att hända före, under och efter intervjun. Klienten kan oroa sig för att det som han eller hon kommer att berätta kan påverka rätten till bistånd. Klienten ska kunna ta ett informerat beslut om att delta eller inte delta i intervjun. Det ska framgå vad som förväntas av klienten och vad han eller hon själv kan förvänta sig. När du frågar klienten om att bli intervjuad är det viktigt att klargöra:

- Syftet och målsättningen med FIA-intervjun
- Vilka frågor som kommer att ställas och hur intervjun går till (om klienten vill se frågorna i förväg finns det inget hinder för det)
- Att alla klienter får samma frågor
- Vad som kommer att hända efter intervjun och vad den insamlade informationen kommer att användas till (planering)
- Att deltagandet är frivilligt och att klienten inte behöver ta ställning direkt utan kan fundera
- Att klienten får tillgång till tolk om det behövs.

Vid uppföljningen uttryckte handläggare ett behov av stöd för att kunna förklara syftet med FIA för klienten. Syftet med FIA är att klienten ska få tillfälle att beskriva sin situation, att kartlägga vilka insatser som behövs och att du som handläggare tillsammans med klienten ska planera för lämpliga insatser. Klienten ska inte behöva känna oro inför att berätta om sin situation. Det är viktigt att du klargör för klienten att intervjun inte syftar till att kontrollera

uppgifter och inte heller påverkar rätten till bistånd. En grundläggande förutsättning för att kunna förklara syftet för klienten är sannolikt att man i verksamheten gemensamt klargör syftet och förankrar beslutet att börja använda FIA i den egna verksamheten.

Tidsåtgången för en FIA-intervju varierar stort, från 30 minuter upp till fyra timmar eller mer, beroende på hur mycket klienten har att ta upp och på hur kommunikationen med klienten fungerar. Det är vanligt att handläggaren måste ägna mycket tid under intervjun till att förklara, förtydliga och exemplifiera. Ibland delar man upp intervjun på flera tillfällen. Det kan vara svårt att från början veta hur intervjun med en viss klient kommer att bli och därför kan det vara bra att förvarna klienten om att ni kanske inte hinner bli klara med hela intervjun vid första tillfället utan får fortsätta vid ett senare tillfälle.

Vid intervjutillfället

Inled förslagsvis med en repetition av syftet med FIA, vad du hoppas ska vara vinsten för klienten med att gå igenom sin situation utifrån FIA, att intervjun är frivillig och så vidare. Beskriv gärna tidsramarna för samtalet och hur ni ska göra om den avsatta tiden inte räcker till. Innan ni börjar kan det vara bra att nämna:

- Att alla frågor och samma frågor ställs till alla klienter, och att det därför kommer finnas frågor som inte är aktuella för klienten.
- Hur intervjun kommer gå till, dvs. att klientens svar avgör om det ställs vidare frågor på ett område eller om man hoppar direkt vidare.
- Att det finns separata avsnitt om barn där ni tar upp barnens situation och hur det kan påverka föräldrarna.
- Att en gemensam planering görs utifrån *hela* den bild som kommer fram.
- Att ni gemensamt bestämmer om planeringen ska göras direkt efter intervjun eller vid nästa tillfälle då ni ses. Detta avgörs troligtvis av det som kommer upp i intervjun och av tidstillgången.

Det kan vara bra att ha ett anteckningsblock till hands eftersom det kan behövas mer anteckningsplats för svaren på de öppna frågorna.

Under intervjun

Under intervjuns gång är det ofta nödvändigt att förtydliga, exemplifiera och prata runt frågorna med egna ord för att klienten ska förstå allt. Det kan vara lämpligt att sitta bredvid klienten och läsa frågorna tillsammans eftersom det kan underlätta för vissa klienter att se frågorna skriftligt. Du kan bli tvungen att ställa relevanta följdfrågor som inte står i formuläret för att kunna få svar på den aktuella frågan. Till exempel så här:

Nu kommer vi till ett avsnitt om psykisk hälsa. Med psykisk hälsa menas till exempel ... (här får du bedöma om och hur livsområdet ska förklaras ytterligare och på vilken nivå) och då frågar jag dig så här: Hur skulle du vilja säga att din psykiska hälsa är i allmänhet? På den frågan finns de här olika svarsalternativen (här kan du nämna och peka på svarsalternativen). Vad tycker du stämmer på din psykiska hälsa?"

För en person som inte har svenska som modersmål eller har begränsad intellektuell förmåga är det särskilt viktigt att säkerställa att han eller hon har förstått frågorna.

Grundfrågan för samtliga livsområden i intervjun ska ställas till alla. Att kartlägga livssituationen på ett *likvärdigt* sätt är själva poängen med en standardiserad bedömningsmetod.

Frågorna fokuserar mindre på resurser än på problem och hinder. Det är därför viktigt att du som intervjuare förmår att se, fråga om eller bekräfta klientens resurser i samband med intervjun. Resurser kan exempelvis vara att ha arbetslivserfarenhet, gymnasieutbildning, en positiv inställning, en tydlig bild av vad man vill arbeta med, ett konstruktivt synsätt eller – inte minst viktigt – en avsaknad av försörjningshinder.

Fråga vidare eller inte?

Ur ett etiskt perspektiv är det viktigt att inte ställa följdfrågor som saknar relevans för bedömningen av klientens situation. När det gäller de inledande frågorna för varje livsområde bestämmer klientens svar om du ska gå vidare med följdfrågor eller inte. Instruktioner finns i intervjun. Om svaret på en övergripande fråga ligger inom ett visst fält innebär det att du ska gå vidare med följdfrågor inom livsområdet. Om svaret ligger inom ett annat område ska du i stället gå vidare till nästa livsområde, vilket markeras med en pil.

När det gäller området våld i nära relationer utgörs det av frågebatteriet från FREDA-kortfrågor. Där är grundfrågan uppdelad i tre delar, för olika sorters våldsutsatthet. Studera det avsnittet särskilt innan du använder FIA.

FIA-bedömningen

I FIA-bedömningen bedömer du som handläggare klientens sammantagna förutsättningar för arbete och krav. Berätta om din bedömning för klienten, som i sin tur ska få ge sin syn på bedömningen.

FIA-sammanställningen

Om ett livsområde i FIA-intervjun är markerat med en asterix (*) noteras livsområdet i FIA-sammanställningen över den sociala livssituationen. I sammanställningen om *mål och arbete* summeras vilka behov klienten har uppgett.

Innan planeringen görs kan klienten rangordna sina stödbehov i sammanställningen om *den sociala situationen*. Syftet är att ta reda på vad klienten tycker är mest angeläget. Tillsammans avgör du och klienten vilka stödbehov ni ska planera för.

Återkoppling till klienten

Planering och genomförandeplan avslutar FIA-intervjun och görs tillsammans med klienten. Om ni inte hinner med detta vid intervjutillfället kan ni komma överens om att göra det vid nästkommande möte. FIA-sammanställningarna om mål och arbete och om den sociala situationen används som underlag.

I genomförandeplanen kan klienten ange hur han eller hon uppfattar sina levnadsförhållanden, det vill säga hur han eller hon uppfattar sitt liv i största

allmänhet just nu. Om man ställer den frågan igen vid senare tillfälle ger det möjlighet att följa upp hur klientens situation utvecklas i allmänhet över tid, utöver uppföljning av de specifika delmålen i planen.

Råd inför implementering av FIA i verksamheten

De här råden riktar sig till verksamheter som vill börja arbeta med FIA. De kan användas som underlag för ett eller flera möten med syftet att underlätta införandet av FIA i den egna verksamheten.

Organisatoriska förutsättningar för att införa ett nytt arbetssätt

Att börja använda en ny bedömningsmetod innebär förändring. Som allt förändringsarbete medför det en utmaning för såväl chefer som för medarbetare. Förändringen att börja använda en ny bedömningsmetod (eller motsvarande) ska ses som en pågående process av parallella aktiviteter över en längre tid och inte som en enskild händelse.

Kunskapen om vad som generellt sett kan gynna ett framgångsrikt förändringsarbete har ökat under det senaste decenniet [34]. Gynnsamma faktorer är om verksamheten har:

- ett konstaterat och/eller kartlagt behov av förändring (ifråga om t.ex. bedömningar)
- en stabil organisation med relativt låg personalomsättning
- gemensamma övergripande mål
- en förmåga till nytänkande och problemlösning
- tydliggjort åtaganden och resurser på verksamhetsnivå tidigt i förändringsprocessen
- en planering och en struktur för administrativt stöd och för samverkan med andra aktörer
- en relativt låg grad av konflikter mellan medarbetarna.

Kärnkomponenterna i ett förändringsarbete utgörs av personalens kompetens, ett organisatoriskt stöd och ett aktivt ledarskap. De tre delarna är integrerade med varandra och fungerar kompensatoriskt. Svagheter i en del kan kompenseras av styrkor i en annan.

Fundera över den egna organisationen. Om få gynnsamma faktorer är på plats är möjligheten att genomföra en förändring liten.

Viktiga frågor före införandet av FIA

Om en verksamhet ska börja arbeta med FIA behöver man gemensamt diskutera och klargöra varför man gör det och möjliga konsekvenser. Vid uppföljningen av FIA lyfte handläggare att det är viktigt både med kunskap om bedömningsmetoder i allmänhet och med praktisk träning i att intervjua med FIA innan FIA introduceras i klientarbetet. Många framförde också att ett datorstöd skulle underlätta användningen av FIA.

Förslag på frågor att diskutera:

- Vad är vårt mål med att börja använda FIA?
- Vad saknar vi i vårt arbete idag för att hjälpa målgruppen för FIA?
- Är vår enhet redo för att förändra arbetssätt för FIA:s målgrupp?
- Var finns målgruppen för FIA i vår organisation?
- Vilka medarbetare ska använda FIA? Behöver de – och kan de få – extra resurser i form av färre ärenden eller motsvarande?
- Hur ska vi förvara informationen som vi samlar in via FIA?
- Har vi en samverkan med de aktörer som kan beröras av de behov som framkommer i FIA?

Punkterna ovan kanske kan kännas som stora frågor att lösa eller besvara. Då är det viktigt att påminna sig om att förändring är en process som sker i parallella steg och som tar lång tid. Att diskutera punkterna ovan är ett steg i en sådan process och innebär inte att frågor måste besvaras eller att problem måste lösas omedelbart.

Olika sätt att införa FIA

Eftersom det är en relativt stor förändring att börja använda FIA kan man överväga att börja med förändringen stegvis. Som nämnts bör man, innan man startar, vara klar över vad syftet med att börja använda FIA är. Att kunna följa om och hur användningen fungerar i relation till syftet, och att styra mot det, underlättas troligtvis om man börjar i en begränsad skala. Om många handläggare i verksamheten är ovana vid att samtala utifrån ett strukturerat underlag kan det vara bäst att låta ett fåtal handläggare börja använda FIA. Dessa kan summera och dela med sig av sina erfarenheter efter en tid. I uppföljningar av arbetet med ASI-intervjun (Addiction Severity Index) har det visat sig att det brukar krävas minst fem genomförda intervjuer innan en handläggare känner sig bekväm med en strukturerad intervju. Efter en återkoppling av erfarenheter kan ytterligare några handläggare börja använda FIA om verksamheten finner det värdefullt att fortsätta.

Ett stegvis införande är också bra om inställningen till förändringen eller till den specifika metoden varierar i personalgruppen. Handläggare som är nyfikna på värdet av FIA-intervjun kan få vara först med att börja använda den och efter en tid återkoppla till övriga.

**Våga tänka långsamt och långsiktigt.
Fokusera på det egna lärandet under vägen.**

Etiska aspekter

Förutom att diskutera verksamhetens beredskap för förändring kan etiska aspekter på användningen av FIA behöva uppmärksammas. Exempel på sådana aspekter är:

- Har vi tillräckliga rutiner för att bemöta klientens eventuella problem inom respektive livsområde, t.ex. eventuell våldsutsatthet?

- Hur kan vi på bästa sätt genomföra intervjun så att klientens resurser, i sin livssituation och för arbete, lyfts fram?
- Hur motsvarar innehållet i våra arbetsmarknadsinsatser de som beskrivs i FIA? Hur kan vi ställa frågor om arbetsmarknadsinsatser utan att väcka felaktiga förhoppningar?
- Finns det komplikationer med att erbjuda FIA-intervjun till en person som är sammanboende?
- Finns det en politisk beredskap för att anpassa insatser och stöd till biståndsmottagares behov om användningen av FIA skulle visa att insatserna behöver utvecklas eller förändras?
- Är vi beredda att träffa en klient oftare under en tid om det skulle framkomma att klienten har behov av det? Om inte, är det då lämpligt att genomföra intervjun ändå?

Om en enhet gemensamt reflekterar över verksamhetens beredskap att använda FIA och de etiska aspekterna på FIA (de beskrivna och andra som ni själva ser) ökar förutsättningarna för att kunna använda bedömningsmetoden på ett bra sätt.

Bilaga 1. Socialtjänstens bedömningar och standardiserade bedömningsmetoder

Socialtjänstens arbete med bedömningar är betydelsefullt för tillgång och utformning av stöd och insatser till klienterna. En bedömning är en uppskattning, en värdering av eller ett omdöme om något eller någon och ska göras på basis av relevant information. Professionella, i likhet med människor i allmänhet, påverkas i sina bedömningar och uppskattningar av sådant som hur lätt det är att föreställa sig ett visst utfall och av att känslomässigt laddade möjligheter är mer framträdande och därför förefaller mer troliga. Människor tenderar att söka information som bekräftar deras förväntningar och förbigår därför ofta relevant information som inte bekräftar förväntningarna [35-37]. När en bedömare har en förutfattad uppfattning om en klients situation och inte söker efter alternativa förklaringar påverkas bedömningens tillförlitlighet. Bedömningar riskerar på så sätt att upprätthålla stereotypa föreställningar genom att slutsatser om en individ baseras på uppfattningen om en kategori eller en grupp i allmänhet [38-40].

Studier av professionellas bedömningar inom olika verksamhetsområden, som exempelvis sociala barnvården, äldreomsorgen och ekonomiskt bistånd, bekräftar att bedömningar tenderar att vara såväl stereotypa som godtyckliga [41-52]. Ambitionen med att utveckla standardiserade bedömningsmetoder är att komplettera de professionella verktyg som socialarbetare har tillgång till och att verka för att bedömningar till någon del görs med ett underlag som bygger på forskning och som är lika för alla klienter i målgruppen. Bedömningsmetoder är komplement till övrig information i bedömningsarbetet.

Nyttan med standardiserade bedömningsmetoder

Standardiserade bedömningsmetoder kan, om de används professionellt, minska risken för att bedömningarna blir godtyckliga eller stereotypa. Återkopplingen till klienten är en viktig och nödvändig del. Klienten får komma till tals, kan korrigera, tillägga och kommentera informationen. Detta kan öka den professionelles möjligheter att få kunskap om och kunna väga in andra betydelsefulla förhållanden än dem som instrumentet efterfrågar.

Det viktigaste användningsområdet för standardiserade bedömningsmetoder är det direkta klientarbetet, i bedömningen av behov av insats eller behandling. Ett instrument som i prövningar visat sig vara känsligt för förändringar kan också användas för uppföljning av enskilda personer. Då används samma instrument både före och efter en insats eller behandling, vilket kan ge information om huruvida klientens situation har förändrats.

Socialstyrelsens avsikt med standardiserade bedömningsmetoder är att de ska

- omfatta ett instrument som är grundat på bästa tillgängliga kunskap och som är vetenskapligt prövat ifråga om validitet och reliabilitet
- åtföljas av en manual som stödjer att användningen sker i enlighet med bedömningsmetodens avsikter
- användas för klienternas bästa i avsikt att hjälpa klienten att förbättra sin situation
- samla in relevant och tillräcklig information på ett etiskt och rättssäkert sätt
- ge klienten möjlighet till insyn och delaktighet i utredningsprocessen.

Möjligheten att sammanställa information från instrument på gruppnivå innebär att man kan få kunskap om sammansättning och hjälpbehov inom olika målgrupper och se förändringar över tid.

Referenser

1. Bergmark, Å, Palme, J. Welfare and the unemployment crisis : Sweden in the 1990s. *International Journal of Social Welfare*; 2003.
2. Franzén, E. I välfärdsstatens väntrum – studier av invandrades socialbidragstagande: University of Gothenburg; 2002.
3. Salonen, T. Den främre parentesen och socialbidraget. Lund: Socialhögsk.; 1999.
4. Esping-Andersen, G. Welfare states in transition : national adaptations in global economies. London: SAGE; 1996.
5. Åberg, R. Unemployment Persistency, Over-education and the Employment Chances of the Less Educated. *European Sociological Review*. 2003; 19(2):199-216.
6. Brulin, G, Bäckström, H. En svensk arbetslinje för det tjugoförsta seklet? (Swedish). A Swedish Work Direction for the First Decade of the 21st Century? (English). 2006; 43(1):96-127.
7. Bergmark, Å, Bäckman, O. Socialbidragstagandets mönster - en studie av varaktighet och utträden under 2000-talet. Stockholm: Inst för Framtidsstudier; 2008.
8. Social rapport 2010. Stockholm: Socialstyrelsen; 2010.
9. Social rapport. 2006. Stockholm: Socialstyrelsen; 2006.
10. Bergmark, Å, Bäckman, O. Stuck with Welfare? Long-term Social Assistance Recipiency in Sweden. *European Sociological Review*. 2004; 20(5):425-43.
11. Nybom, J. Aktivering av socialbidragstagare - om stöd och kontroll i socialtjänsten [Doktorsavhandling]. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2012.
12. Jämställd socialtjänst? : könsperspektiv på socialtjänsten : sammanfattning och slutsatser. Stockholm: Socialstyrelsen; 2005.
13. Socialstyrelsen. Långvarigt socialbidragstagande under 1990-talet. Stockholm: Socialstyrelsen; 1999.
14. Halleröd, B. Varför får folk socialbidrag? Analys av socialbidragstagandets bestämningsfaktorer. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 2003; 10(2-3):238-66.
15. Från socialbidrag till arbete: betänkande. Stockholm: Fritzes; 2007.
16. Social rapport 2006. Stockholm: National Board of Health and Welfare; 2006.
17. Bäckman, O. Att få fotfäste på arbetsmarknaden. I: Alm S, Bäckman O, Gavanas A, Nilsson A, red. Utanförskap. Stockholm: Dialogos förlag; 2011. s. 81-103.
18. Bergmark, Å. Socialbidrag och försörjning : en studie av bidragstagande bland ensamstående utan barn = ["Social assistance and household economy"] : [a study of social assistance recipience among single persons without children]. Stockholm: Univ.; 1991.
19. Pettersson, U. Socialtjänsten i praktiken : från mål till verklighet. Stockholm: Skeab; 1986.
20. Nybom, J. Hur bedömer socialarbetare socialbidragstagares försörjningshinder? *Socialvetenskaplig tidskrift*. 2008; (2):152-69.
21. Estrada, F, Nilsson, A. Exposure to terrifying and violent behaviour among single mothers: The Significance of Lifestyle, Neighbourhood

- and Welfare Situation. *British Journal of Criminology*. 2004; 44(2):168-87.
22. Jonasson, I. Långvariga socialbidragstagare. Thesis (PhD). Stockholm: Stockholm University, Department of Social Work; 1996.
 23. Billquist, L, Dellgran, P. Arbete med försörjningsstöd - ett eftersatt område. *Socionomen*. 2003; (nr 6):18 - 22.
 24. Systematisk bedömning inom socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2004.
 25. Svendsen, T. Instrument X - en korfattad rapport. FoU Nordväst, Stockholms län; 2010.
 26. Angelin, A. Den dubbla vanmaktens logik [Elektronisk resurs] : en studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet; 2009.
 27. Puide, A. Klienterna och socialtjänsten. Stockholm: Socialstyr. ; 1986.
 28. Jonsson, M. Och metoderna kommer och går : intervjuer med handläggare och arbetslösa inom socialtjänsten. Tullinge: FoU Södertörn; 2001.
 29. Smedslund, G, Dalsbo, TK, Hagen, KB, Johme, T, Rud, MG, Steiro, A. Work programmes for welfare recipients. *Campbell Systematic Reviews*. 2006; 2006(09).
 30. Dahl, E. Does 'workfare' work? The Norwegian experience. *International Journal of Social Welfare*. 2003; 12(4):274-88.
 31. Malmberg-Heimonen, I. Public welfare policies and private responses : studies of European labour market policies in transition. Helsinki: Finnish Institute of Occupational Health; 2005.
 32. Kullberg, C. Work and Social Support: Social Workers' Assessments of Male and Female Clients' Problems and Needs. *Affilia: Journal of Women & Social Work*. 2004; 19(2):199-210.
 33. Kullberg, C. Paid work, education and competence. Social workers' interviews with male and female clients applying for income support. *European Journal of Social Work*. 2006; 9(3):339-55.
 34. Fixsen, D, Naom, S, Blase, K, Friedman, R, Wallace, F. Implementation research: A synthesis of the literature. Tampa, Florida; 2005.
 35. Munro, E. Effective child protection. London: Sage; 2002.
 36. Nicholls, TL, Desmaris, SL, Douglas, KS, Kropp, PR. Violence risk assessments with perpetrators of intimate partner abuse. I: J H, T.L N, red. Family interventions in domestic violence A Hand-book of gender-inclusive theory and treatment. New York: Springer Publishing Company; 2007. s. 275-301.
 37. Nordlander, L. Mellan kunskap och handling: Socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet [Doktorsavhandling]: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete; 2006.
 38. Dutton, DG, Nicholls, TL. The gender paradigm in domestic violence risk instruments. *Aggression and Violent behavior*. 2005; 10:680-714.
 39. Jones, L. Decision making in child welfare: A critical review of the literature. *Child and Adolescent Social Work Journal*. 1993; 10:241-362.
 40. Shlonsky, A, Wagner, D. The next step: Integrating actuarial risk assessment and clinical judgement into an evidence-based practice frame-work in CPS case management. *Children and Youth Services Review*. 2005; 27:409-27.
 41. Egelund, T, Halskov, T. Praksis i socialt arbejde – vilkår og udviklingsmuligheder i social- og sundhedsforvaltninger. Munksgaard; 1984.

42. Egelund, T, Andréén Thomsen, S. Taerskler for anbringelse. En vignetundersøgelse om socialforvaltningernes vurderinger i børnesager. Rapport 02:13. København: Socialforskningsinstituttet; 2002.
43. Gustafsson, B, Hydén, L-C, Salonen, T. Beslut om socialbidrag i storstäder [1990:4]: Malmö socialförvaltning. Sekretariatet för sociala studier; 1990.
44. Hydén, L-C. Moral och byråkrati: om socialbidragsansökningar: Stockholms socialförvaltning, Forsknings- och utvecklingsbyrån; 1991.
45. Hydén, L-C, Kyhle-Westermarck, P, Stenberg, S-Å. Att besluta om socialbidrag [Rapport nr 1]. Socialstyrelsen. Centrum för utvärdering av socialt arbete; 1995.
46. Lindelöf, M, Rönnbäck, E. Att fördela bistånd. Om handlägningsprocessen inom äldreomsorgen [Doktorsavhandling]: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete; 2004.
47. Nybom, J. Activation and 'coercion' among Swedish social assistance claimants with different work barriers and socio-demographic characteristics: What is the logic? International Journal of Social Welfare. 2011; (Accepted for publication 14 September 2011):DOI: 10.1111/j.468-2397.011.00858.x.
48. Stranz, H. Utrymme för variation: om prövning av socialbidrag [Doktorsavhandling]: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2007.
49. Sundell, K, Egelund, T, Andréé Löfholm, C, Kaunitz, C. Barnavårdsutredningar – En kunskapsöversikt. Stockholm: Gothia; 2007.
50. Wallander, L. Measuring professional judgements: an application of the factorial survey approach to the field of social work [Doktorsavhandling]: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2008.
51. Westlund, P, Clow, M. Biståndsboken. Stockholm: Liber; 1996.
52. Östberg, F. Bedömningar och beslut: Från anmälan till insats i den sociala barnavården [Doktorsavhandling]: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2010.